

HANNS EISLER-FILMZENÉK

A tanulmány Hanns Eisler (1898–1962), a filmzene komponista bemutatását tűzi célul a Rockefeller Alapítvány Filmzenei Programján keresztül. Ahhoz, hogy megismerjük a zeneszerző ezen alkotói oldalát, érdemes áttekinteni Eisler életútjának fontosabb állomásait.

A Lipcsében filozófiaprofesszor és egy hentes lányának gyermekeként megszülető Hanns Eisler Bécsben nő fel, ahol zeneszerzés tanulmányait Arnold Schönbergnél folytatja.

Albrecht Betz (1976) Eisler-monográfiájában a komponistát – Anton Webern és Alban Berg után – Schönberg harmadik legtehetségesebb tanítványaként említi. A Bécsben már megrendelésekhez, illetve az Universal kiadónál munkához is jutó Eisler az 1920-as évek közepétől (csakúgy, mint Arnold Schönberget) a Weimari Köztársaság Berlinjében találjuk. Berlin ebben az időben nem csak a megerősödő fasizmus, hanem a baloldal – Moszkva melletti – legfontosabb központja is. Így nem meglepő, hogy a náci hatalomátvételt követően a kommunista kötődésű és a proletártömegek számára zenét komponáló zeneszerzőnek nem lehet Berlinben maradása. Több amerikai utazás után végül 1938-tól az USA-ban próbál letelepedni. Mivel nem kapja meg a letelepedési engedélyt, így New York-i tartózkodása után Mexikóvárosban dolgozik, tanít. Az USA-vízum megszerzését követően sok emigráns társához hasonlóan (köztük Bruno Walter, Max Reinhardt vagy Bertolt Brecht) ő is Kaliforniában próbál szerencsét, ahol a hollywoodi filmipar szolgálatába szegődik. Eisler az egyedüli Schönberg-tanítvány, aki – habár nem szándékosan, de – mesterét Berlinbe és Kaliforniába is követi.

Eisler Hollywoodban több tucat filmes alkotáshoz komponál zenét. Olyan filmek találhatóak ezek között, mint a *The Forgotten Village* (1941), *Deadline at Dawn* (1946), *A Scandal in Paris* (1946) vagy a *The Women on the Beach* (1947). A legismertebb és legelismertebb ezek közül a *Hangmen Also Die!* (1943) és a *None But the Lonely Heart* (1944). Mindkét film a zenéjéért a Musical score of a Dramatic or Comedy Picture kategóriában Oscar-díj jelölést kapott.

A Rockefeller Alapítvány Filmzenei Programjának élén

1940-ben Eisler Theodor Adornóval megbízást kap a Rockefeller Alapítvány Filmzenei Programjának vezetésére. A gyakorlati kísérletek eredményeit a program 1942-es lezárulta után Eisler és Adorno (1947) a *Composing for Films* című könyvükben összegezték. Beszámolójuk szerint céljuk a fejlett színpad- és fotótechnika, illetve az attól jóval elmaradottabb filmzene közötti különbség áthidalása volt; a programban a zenei technikai kérdések mellett dramaturgiai, esztétikai kérdéseket, illetve zene és kép közötti kapcsolatot vizsgálták. A filmprogram a moziipartól függetlenül működött, de – ahogy Eislerék beszámolnak róla – olyan nagynevű filmvállalatok, mint a Paramount vagy a Twentieth Century aktív érdeklődést mutattak, illetve filmsorokat ajánlottak fel a munkához. A program eredményeit összefoglaló könyv szerint a következő jelenetsorokat használták fel:

- „Az eső ábrázolásának tizennégy módja” (14 perc). Joris Ivens *Eső* című dokumentumfilmjéhez írt zene, amely az amszterdami eső változatait mutatja be.
- Filmhíradó részletek, háborús jelenetek (14 perc).
- Természeti képek (18 perc). Idilli és drámai képsorok, úgy mint hóvihar, jég-hegyek, vulkánkitörés.
- Játékfilmrészletek (17 perc). Részletek a *Grapes of Wrath* és a *Forgotten Village* című filmekből.
- *A Child Went Forth*¹ (Gyermekjelenetek egy táborban, 22 perc).

Az *A Child Went Forth* (Gyermekjelenetek egy táborban, 1942, rendezte Joseph Losey) olyan cselekmény nélküli dokumentum-játékfilm, amely egy vidéki farmon eltöltött táborozás jeleneteit fűzi lazán egymáshoz. A rendezés jól észrevehetően elkülöníti az egyes képsorokat, melyek mindegyike a tábori létből vesz saját témát (evés, alvás, veszekedés, játék). A jelenetek hosszúsága 40 másodperctől közel két percig tart.

Eisler a szvitet választotta a film szerkezetéhez igazodó zenei formaként. Egymástól jól észrevehetően különválasztott karakterdarabok sorozata, amelyek zenei anyagát olyan amerikai gyermekdalok (nursery songs) adták, mint a *Strawberry Fair*, a *Sour-*

¹ A filmcím Walt Whitman *There was a child went forth every day* költeményéből vett idézet.

wood Mountain vagy a Little Ah Sid. A partitúrában 7 hangszer szerepel: fuvola, klarinét, fagott, 2 hegedű, brácsa, cselló. A film zenéjéből Eisler önálló szvitet komponált Suite for Septet No.1 Op.92a (Variations on American Children's Songs) címmel.

A filmből (<https://www.youtube.com/watch?v=85nJSUHLIt0&t=708s>) Adorno és Eisler (1947) kiemelik a következő jellemző kompozíciós pillanatok:

- 2'34"–3'15": A gyermekek szorgalmasan dolgoznak, asztalt szögelenek, fűrészelnek, fajtátékokat festenek, amit a zene serény fugatovel mutat be.
- 3'20"–4'19": A következő jelenetben a táborlakók súlyos köveket visznek a karjukban. Az energikus fugato téma itt a nehéz fizikai munka jellegét fejezi ki. A jelenet végén a gyerekek összekapnak, amit Eisler a civakodás gesztusával ábrázol zenéjében.
- 11'05"–11'41": A gyerekek itt egereket etetnek. Bonyolult és gyors ritmikájú, magas regiszterben megszólaló, egérhangokat imitáló zene ez, amely a szvit technikailag és összjártékilag legnehezebb tétele.
- 11'42"–12'51": Ebben a képsorban a gyerekek kutyát mosdatnak. A pár ütemes lassú bevezető után a vonósok bendzsószerűen pizzicato játszanak, a gyermekdal klarinéton is megszólal, majd a tétel végén a hangos kóda erőteljes, tenuto hangjaira a kutya lerázza magáról a vizet.

Felhasznált irodalom:

Adorno, Theodor és Eisler, Hanns: *Composing for the Films*. Oxford University Press, New York, 1947.

Betz, Albrecht: *Hanns Eisler. Musik einer Zeit, die sich eben bildet*. edition text + kritik, München, 1976.

Losey, Joseph (ren.): *A Child Went Forth*, documentary, 1942.

<https://www.youtube.com/watch?v=85nJSUHLIt0> (2018. 12. 12.).